"پەروەردەی ئیسلامی"، پرسیارکوژییە و گومانکوژی... شێرکۆ کرمانج

ئەم وتارە کە بەشی چوارەمە لەو زنجیرەی وتارەی کە دوابەدوای هێرشەکانی هەندێک کەس و لایەن بە سەر نوسەر و ڕوناکبیری کورد کاک شێرزاد حەسەن وا خەریکم دەیانووسم. کاک شێرزاد لە کۆڕێکدا بە بنەما لەسەر هەندێک توێژینەوەی من گوتبوی کتێبەکانی پەروەردەی ئیسلامی لە قوتابخانەکانی کوردستان مرۆڤی داعشئاسا بەرهەمدەهێنن (تکایە بۆ پێناسەی داعشیزم و ئیسلامیزم تەماشای بەشی یەکەم بکە لەم زنجیرە وتارە کە لەژێر ناونیشانی "من بووم نەک شێرزاد حەسەن" بڵاوبۆتەوە).

لە بەشی یەکەمدا پێداگریم لەسەر ئەوە کرد کە هەندێک لە دەقەکانی کتێبەکان بە ڕاشکاوی بە منداڵان دەڵێن ئەو کرستیانانەی لەگەڵتاندا دەژین لەم وڵاتە دوو بژاردەیان هەیە، یان سەرانەی کرستیانبوونیان بدەن یان دەبێت بیانکوژین. لە بەشی دووەمیش بە نیشاندانی چەند دەقێک لە کتێبەکان نیشانماندا کە منداڵان و خوێندکارانی کوردستان لەمیانی کتێبەکانی پەروەردەی ئیسلامی لە جیاتی قەبوڵکردنی فرەیی و ڕێزگرتن فێری بێنرخکردنی ئایینەکانی دیکە دەکرێن. لە بەشی سێیەم باسم لەوە کرد کە چۆن لە ڕێگەی کتێبەکاندا ئیسلام وەک ئایین بەسیاسیی دەکرێت و منداڵانی هەرێمی کوردستانیش دەکرێن بە ئیسلامیی، واتە چۆن ئیسلامیزم وەک ئایدیۆلۆجیایەک لە قوتابخانەکان برەوی پێدەدرێت. ئەمەش خۆی لەخۆیدا بنەمایەکە و هەوڵێکە بۆ بەداعشکردنی منداڵان.

ئەم بەشە هەوڵێکە بۆ کردنەوەی دەرگای گفتوگۆ لەسەر ئەوەی داخۆ پەیام و بەهاکانی نێو کتێبەکانی "پەروەردەی ئیسلامی" چ جۆرە منداڵێک، خوێندکارێک، مرۆڤێک، یان نەوەیەک، بەرهەمدەهێنن. هاوکات، هەوڵێکە بۆ گۆڕینی خوێندنی ئایین لە قوتابخانەکانی کوردستان لە پەروەردەی ئیسلامییەوە بۆ ئایینناسی. پاڵنەری سەرەکیش بۆ ئەم هەوڵە ئەوەیە کە پەروەردەی ئایینیی کار و ئەرکی قوتابخانەکانی کوردستان نییە.

گرنگی توێژینەوە لە پرۆگرامی خوێندنی قوتابخانە (میناهجی دیراسی) لەوەدایە کە لەنێو هەموو ئەو کتێب و زانیاری و زانینانەی (مەعریفانەی) لە بەردەستدان کتێبەکانی قوتابخانە لە هەر هەموویان

کاریگەرییان لەسەر منداڵان و لاوان زیاترە. ئەمەش بە سوکو سانایی بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە کە بە بێجگە لە دەق و پەیامەکانی ناو کتێبە مەنهەجییەکان هیچ کتێب و زانیارییەکی دیکە لەم دنیایەدا نییە کە هەموو منداڵ و لاوێک پێی ئاشنا بێت، چونکە خوێندن، وەک زۆربەی وڵاتانی دیکە، لە کوردستانیش بەزۆرییە (ئیلزامییە). ئەمەش وای کردووە کە خوێندکار حەزبکات یان حەزنەکات ئەوا زانیاری و مەعریفە ئامادەکراوەکانی ناو کتێبە مەنهەجییەکانی بەسەردا دەبارێنرێت. گومانیش لەوەدا نییە کە ئەم زانیارییانە، وەک ئەو پەندەی دەڵێت "فێربوون لە منداڵی وەک نەقشهەڵگرتنە لەسەر بەرد"، جێپەنجەی خۆیان جێدێڵن.

پرسیارکوژی و گومانکوژی

ئەگەر دروستکردنی پرسیار و گومان و گەڕان بە دوای سێ پرسیارە گرنگ و گەورە و جەوهەرییەکەی مرۆڤایەتی: ئێمە کێین؟ لەکوێوە هاتووین؟ بەرەو کوێ دەچین؟ کڕۆک و خەمی سەرەکی سیستەمی پەروەردە بێت ئەوە منداڵانی کوردستان هەر لە یەکەم ڕۆژی چوونیان بۆ قوتابخانە وەڵامی هەموو ئەو پرسیارانەیان دەستدەکەوێت و یەک دانە پرسیاری جەوهەری بۆ وەڵام لەلای منداڵەکان نامێنێتەوە. گومانکردنیش، کە جەوهەر و سەرەتای هەموو لێکۆڵینەوە و توێژینەوە و بەدواداچوونێکە، نەک لەلای منداڵان و خوێندکاران گەشەناکات بەڵکو ئەگەر هەشبێت دەڕەوێتەوە.

پرسیار لێرە ئەمەیە، داخۆ ئەو بانگەشەیەی ئەمە بنەمای لەسەر چ داناوە؟ بۆ پشتڕاستکردنەوەی بانگەشەکە چاوێک دەخشێنین بە کتێبی "پەروەردەی ئیسلامی". منداڵانی کوردستان لە وانەی یەکەمی کتێبی "پەروەردەی ئیسلامی" بۆ پۆلی یەکەمی بنەڕەتی پێیاندەگوترێت کە "خودا پەروەردگارمانە خولقێنەری ئاسمان، زەوی، مرۆڤ، گیانەوەر، ڕووەک، ئاو وە هەموو شتێک"[1]. سەرنجێک لە ناوەڕۆکی ئەم دەقەی سەرەوە بدەین بۆمان دەردەکەوێت کە:

یەکەم، لە ڕۆژی یەکەمی خوێندن، منداڵانی کوردستان وەڵامی هەموو پرسیارە فەلسەفییەکانی مرۆڤایەتیان، کە مرۆڤەکان هەزاران ساڵە بە دوایانەوە حەوداون، لە یەک ڕستەدا بۆ دەستدەکەوێت. چونکە ئەم دەقەی سەرەوە وەڵامی هەر سێ پرسیارە گەورە فەلسەفییەکەی، کە لە سەرەوە ئاماژەمان پێکردن، داوەتەوە.

دووەم، ئەم دەقە چەمکی فەلسەفی زۆر قوڵ و ئاڵۆز لە خۆدەگرێت کە لە توانای منداڵێکی تەمەن شەش ساڵیدا نییە کە بتوانێت بە سانایی تێیانبگات و هەرسیان بکات.

سێیەم، ئەم دەقە منداڵی بێپرسیار و بێگومان لە پرسە فەلسەفییەکان بەرهەمدێنێت چونکە وەک گوتمان وەڵامی پرسە فەلسەفییەکانی بە

ئامادەکراوی لە دەقەکە دەستدەکەوێت. بەجگە لەمە ڕستەکە زۆر بەشێوەیەکی ڕەهایانە (ئیتلاقیانە) داڕێژراوە.

ئەم هەڵسەنگاندن و ڕەخنانەی سەرەوە لەوانەیە ڕووبەڕووی ڕەخنە ببنەوە بەتایبەتی لەوانەی کە ئایینیان وەک ڕاستییەک و باوەڕێکی ڕەها وەرگرتووە و لای ئەوان ئایین جێگای هیچ پرسیار و گومانێک نییە. بۆنمونە، لەوانەیە کەسانێک هەبن ڕەخنەبگرن و بپرسن ئەی باشە مەگەر خوا زەوی و ئاسمان و مرۆڤی نەڕسکاندوە/نەخولقاندووە؟ لە وەڵامی ئەم پرسیارە ئەمە دەڵێین:

یەکەم، مەبەستی ئەم وتارە قسەکردن نییە لەسەر ئەوەی داخۆ ئەم دەقەی کە لە کتێبەکە هاتووە ڕاستە یان هەڵە، بەڵکو زیاتر قسەکردنە لەسەر شێوازی داڕشتنی ڕستەکە/دەقەکە، لەگەڵ ئەو پەیامانەی کە ئەم شێوە داڕشتنە دەیانگەیەنێت.

دووەم، کردنی پرسیارەکە بەمشێوەیەی سەرەوە لە چوارچێوەی پرسیارێکی پەروەردەیی-فەلسەفیی دەزگایەکی (ئینستیتۆیەکی) حکومی سەربەخۆ، وەک وەزارەتی پەروەردەی حکومەتی هەرێم، دەردەچێت و دەبێتە پرسیارێکی ئایینیی-فەلسەفی دەزگایەکی ئایینیی، وەک مزگەوت. ئەمەش دەمانخاتە بەردەم پرسیارێکی دیکە، ئایا وەزارەتی پەروەردە دەزگایەکی حکومییە یان ئایینییە؟ دیارە ئەگەر حکومەتی هەرێم خۆی بە حکومەتێکی نائایینی (مەبەست لە نائایینی دژە-ئایین نییە) دابنێت و وڵات لەسەر بنەمای جیاکردنەوەی دەوڵەت لە ئایین، وەک بەخۆی ئیدیعا دەکات، بەڕێوەببات ئەوا ئەوکات دەبێت پێداچوونەوە بکات بە شێوەی داڕشتنی نەک تەنیا ئەم دەقە بەڵکو زۆربەی دەق و ڕستەکانی کتێبی "پەروەردەی ئیسلامی"، کە دواتر باس لە هەندێکی دیکەشیان دەکەین.

پێداچوونەوەکەش کارێکی هەندە سەخت نیە. هەنگاوی یەکەم لەوە دەستپێدەکات کە هەر ئێستاکانە وەزارەتی پەروەردە دەستیداوەتە ئەویش بە هەوڵدان بە گۆڕینی خوێندنی "پەروەردەی ئیسلامی" بە "ئایینناسی"یە. مەبەستێکی سەرەکی ئەم وتارە خزمەتکردنە بەو هەنگاوە. هەنگاوی دووەمیش دەبێت ئەوە بێت داخۆ مەبەست لە ئایینناسی چییە؟ بە چەند نمونەیەک دەکرێت هەندێک تیشک بخەیەنە سەر چۆنییەتی کارکردن بە ئاراستەی گۆڕینی وانەکانی پەروەردەی ئایینی بە ئایینناسی و ڕزگارکردنی دەقەکان لە خسڵەتە پرسیارکوژی و گومانکوژییەکانیان.

بە چاککردنی ئەم دەقەی کە لە سەرەوە ئاماژەمان پێکرد، دەستپێدەکەین. دەقەکە لە کتێبەکەی پۆلی یەکەمی بنەڕەتیدا دەڵێت "خودا پەروەردگارمانە خولقێنەری ئاسمان، زەوی، مرۆڤ، گیانەوەر، ڕووەک، ئاو وە هەموو شتێک"ـە. ئەم دەقە لە دیدێکی ئایینییەوە

سەرچاوەی گرتووە و نوسراوە کە دەکرێت شیاو بێت بە کتێبێکی ئایینیی کە لە دەزگایەکی ئایینیی، وەک مزگەوت بخوێندرێت، بەڵام نوسینی ئەم دەقە لە توێی کتێبێکی قوتابخانەیەکی حکومی نەگونجاوە.
لە کتێبەکانی قوتابخانە حکومییەکان دەبێت ئایینناسی بخوێنرێن نەک پەروەردەی ئایینیی و ئیسلامی. ئەوەش بە مانای ئاشناکردنی خوێندکاران بە هەموو ئایینەکانی دنیا لەسەروی هەمووشیانەوە ئایینی ئیسلام چونکە ئایینی زۆرینەی خەڵکی کوردستانە.
لەوانەیە هەندێک کەس پرسیاری ئەوە بکەن باشە چۆن دەکرێت دەقێکی ئایینی وەک ئەو دەقەی سەرەوە لە جیاتی ئەوەی وەک دەقێکی ئایینی ڕەها، وەک دەقێکی ئایینناسی بخرێتە نێو توێی کتێبەکان. لە وەڵامدا دەکرێت بڵێین ئەمە کارێکی زمانەوانی زۆر سەخت نییە.
ئەویش بە داڕشتنەوەی دەقەکە دەبێت، بەبێ ئەوەی تانە لە جەوهەری بڕوای موسڵمانانیش بدرێت کە باوەڕیان بەوە هەیە کە خوا زەوی و ئاسمان و مرۆڤی خولقاندوە. داڕشتنەوەکەش دەکرێت بەمشێوەیە بێت:
“موسڵمانان پێیانوایە کە خوداکەیان خولقێنەری ئاسمان، زەوی، مرۆڤ، گیانەوەر، ڕووەک، ئاو و هەموو شتێکە”.
ئەم داڕشتنە، دەقەکە لەو دەربڕینە ڕەهاییە ڕزگاردەکات کە داڕشتنەکەی پێشووتر هەیبوو. لە پاڵ ئەمیش دەرگای پرسیار و گومان لەبەردەم خوێندکاران داناخات چونکە ئەم دەقە ئەو مانایە دەبەخشێت کە ئەوە لە دیدی موسڵمانانە کە خودا ئاسمان و زەوی و مرۆڤی خولقاندوە. دەقە نوێکە ئەم دیدەشی وەک هەقیقەتێکی ڕەها وەرنەگرتووە. فەزاکانی ئەم دەقە جێگای دیدی دیکەی تێدا دەبێتەوە و دەرگاش ئاوەڵا دەکات لەڕووی کۆمەڵێک پرسیار، کە گرنگن بە منداڵ.
کاریگەریی ئەم داڕشتنە لەسەر منداڵانی کوردستان بە زۆر شێوە دەبێت، لەوانە:
یەکەم، پرسیاری ئەوە لەلای خوێندکاران دروستدەکات کە ئەمە تاکە دید نییە و تێگەیشتن و تێڕوانینی دیکەش هەیە بۆ ئەم پرسە گرنگەی مرۆڤایەتی.
دووەم، گیانی قەبوڵکردنی دیدگاکانی دیکە لەلایەن خوێندکاران دروستدەکات چونکە دیدگاکە ڕەهاییگەرانە دانەڕێژراوە.
سێیەم، هەڵی پێکەوەژیان و تەبایی لەنێوان ئەندامانی گەلی کوردستان لەنێوخۆیاندا و لەگەڵ گەلانی دیکە دروستدەکات. ئەمەش بەوەی کە منداڵانی کوردستان هەر لە یەکەم ڕۆژ و یەکەم وانەی قوتابخانە بە گیانی فرە دیدگەیی گۆشدەکرێن نەک تاکڕەویی کە دید و دەستپێکی دەقەکەی نێو کتێبەکەیە.
چوارەم، ئەم داڕشتنە دەبێتە بەردی بناغەی پێکەوەژیان و تەبایی

ئایینی و ئایدیۆلۆجی لە کوردستان.
لە بەشی داهاتوودا هەندێک ئەنجامگیری لە گفتوگۆکانی ئەم بەشە دەکەین و چەمکگەلی وەک ڕەهایگەرایی و تاکڕەویی زیاتر شەنوکەو دەکەین.

شەرکۆ کرمانج

دەست بە ناوەکان مەبەن… سامانی وەستا بەکر

ئەبوو پاش ۳۱ ساڵ لە حوکمڕانی خۆماڵی ئێستا باس لە ئەزموونی سەرکوتوو و مۆدیرنی کوردستان بکرایە نەک تا ئێستاش چاومان لەسەر ئەزموونی خۆجێی و بەڕێوەبەری وڵاتانی تری دنیا بێ.
گەلی کورد گەلێکی بندەست و چەوساوەی ناوچەکە بووە لە مێژۆوە، زۆر تامەزرۆی ئازادی و حوکمی خۆماڵی کوردی بووە، ئەبوو هەر بەو تامەزرۆییەش، شێلگیرانە هەڵپەی بووایە بۆ دروست کردنی موئەسەسات و حومەکی ڕەشید کە شایستەی گەلێکی ستەمدیدە و بندەست بووایە.
حوکمێک کە تاکی کوردی هەستی بەچێژی ئازادی و سەربەخۆی بڕیاردانی خۆماڵی بکردایە، حوکمێک کە بەتەمەنەکان بەنەوەکانیان بووتایە دەستمان دامەنتان نەکەن ئەم سەربەخۆییە لەدەستبەن و بگەڕێنەوە ژێردەستی شۆڤێنی و ڕەگەزپەرستەکانی نەتەوەکانی سەردەست، بەڵام مەخابن کەمن ئەو بەتەمەنانەی پێکەشی داوایەکی لەو جۆرە لە نەوەکانیان بکەن چونکوم سەردەمی بندەستی حوکمی سەڤینیەکان ئازادی نەبوو بەڵام سک تێربوو، مەخابن ئێستا هەم سک برسییە و هەم ئازادیش سنوردار و لەقاڵبیراوە.

دەسەڵاتی قوەی خێڵەکی:
دەسەڵاتدارانی هەرێم بێزارئەبن و پێیانخۆش نیە پێیان بوترێ کە بە هزری خێڵەکی وڵات بەڕێوەئەبەن، بگرە بە نەنگیشی ئەزانن بەڵام چۆن نیشانەیەکی زۆر دیارهەیە کە تابەت ئەو جۆرە لە حومکڕانیە ڕژدتر و توندوتۆڵترئەکا و بەردەوامیش کاری لەسەر ئەکەن کە ئەیسەلمێنێ جۆری حوکمڕانی هەرێم خێڵەکیە بەپلەی نایاب.

ئەگەر سەرنجێک بخەینە سەر شێوازی بەڕێوەبردنی هەرێم زۆر بەڕوونی هەست بە بوونی "دەسەڵاتی قوڵ" ئەکەی، جەوهەری بابت□ک□ ئ□و□ی□ کە کەسانێك لە پشتی دەزگا و دامەزراوەکانەوە بڕیارئ□د□ن و هیچ پۆستێکی فەرمیان نییە لە دەزگاکانی تەشریعی، جێبەجێکار و دادوەریا. کۆمەڵە کەسانێکن بۆ خزمەتی بەرژەوەندی تایبەتی سیاسیی و دارایی و کۆمەڵایەتی خۆیان کارئەکەن، کۆسپن ل□ بەردەم بەدیموکراتیزەکردنی دەسەڵات و دەستاودەستکردنی دەسەڵات، کۆسپن لە سەر پروسەی سیاسی و حوکمی یاساو مافی مر□ق و ئازادییەکان، لە سەرووی لێپرسینەوەی فەرمی دەسەڵاتان.

تورکیا لەسەردەمی کەمال ئەتاتورکی نەتەوەپەرست و فاشیا هەندێ دەسەلاتی لەسەروی دەسەڵاتەکانی تر بەخشیە سوپا و جەنەراڵەکانی، بە پاساوی پارێزگاری کردن لە علمانیەتی تورکیا، بەڵام نەی بەخشییە کوڕ و براو کەسە نزیکەکانی خۆی بەجیاوازی ئەوەی لای ئێمە.

ئەوەی لا ئێمە جۆرێکە لە حکومڕانی وێنەی زۆر کەمە تا ئاستی نەبوون، دوورنیە حکومەتی هەرێم تاکە دەسەڵاتبێت لەو جۆرە ئەویش ئەویە کە خێزان زاڵ و لەپێشترە لە تایەفە و تایەفەش لە پێشترە لە خێڵ بۆ جێبەجێکردنی "دەسەڵاتی قوڵ" لەناو "دەوڵەتی قوڵ"ا، کە ئەمە بابت□کی ناوازەو سەمەرەی بەڕێوەبردنە.

ئەگەر ڕاستگۆبین لەناو خێزانە دەسەڵاتدارەکانی هەرێما ئەتوانین بەڕوونی خێزانی بارزانی وەک داهێنەری ئەم جۆرە لە بەڕیوەبردن و دەسەڵاتداری دیاربکەین، کوردەواریش ئەڵێ "گەورە ئاوەڕژێنێ بچوک پێێ تێئەخشێنێ".

خێزانی بارزانی زۆر بەپەنهانی و بێ سڵەمینەوە بەردەوام خەریکی جێبەجێکردنی دەسەلاتی قوڵن، بەناچاری لێرەیا دوو نموونە وەرەگرین کە تازەترین کارەکانی خێزانی بارزانین بۆ چەسپاندنی دەسەڵاتی قوڵی خێڵەکی.

یەکەم: لەسەروبەندی کاندید کردن بۆ پۆستی سەرۆک کومار پ.د.ک وشیار زێباری کاندیدکرد، پ.د.ک لە هەموو کەس باشتر ئەیزانی کە زێباری تێناپەڕێ، بەحوکمی ئەوەی متمانەی لێوەرگیراوەتەوە وەک وەزیر بەڵام هەر کاندیدیان کرد، دڵگرانیش نەبوون کە دادگای فیدراڵی کاندیدبوونەکەی هەڵوەشانەوە چونکوم پارتی یان ڕاستر بڵێین پارتی نا بەڵکو خێزانی بارزانی کاندیدە دڵخوازە شاراوەکەی خۆیان ئامادکردبوو کە ئەویش ڕێبەر ئەحمەد بارزانی وەزیری ناوخۆیە، ئاخر لەدیدی خێزان و خێڵا بۆ جێبەجێکردنی دەسەڵاتی قوڵ باشترین کەسەکان ئەندامانی خێزان پاشان تایەفە و دواتر خ□□□ و هۆزن بەپلەبەندی، هۆشیار زێباری ڕاستە خاڵی سەرۆکی پارتیە بەڵام

بارزانی نیە بەڵام ڕێبەر ئەحمەد بارزانیە واتە لە ڕیزبەندی پلەبەندیا خاڵێک لە پێشترە، واتا لەکاتێکا کە زۆربەی دەسەڵاتە فەرمییەکانی حکومەتی هەرێمی کوردستان لای خێزانی بارزانین و ئەوانەی بەفەرمیش لەژێر دەسەڵاتی خۆیانیانە ئەوان لەڕێی جێبەجێکردنی دەسەڵاتی قوەوە کەسێکی خێزانی خۆیان بە پۆستە گرنگ و پێ بەهاکان داناوە، بۆیە بە توندوتۆڵکردنی دەسەڵاتی قوە پێویستیان بە کەسێکی خێزانی خۆیان یان خێڵی خۆیانە بە پۆستی سەرۆک کۆمارکە ئەویش ڕێبەر ئەحمەدە.

ئەگەر بابەتەکە چەسپاندنی دەسەڵاتی قوە نیە خۆ لەناو پارتیا بەجگە لەو هەموو کادێرە پێشکەوتووە، ئەو هەموو پرۆفیسەر و مامۆستای زانکۆیە، ئەو سەرکردایەتیە فراوانەی پارتی، ئەو خەڵکە نوخبە و ڕۆشنبیرەی کە پارتین و بە پارتی کارەکەن، لەوانەش لەپێشتر مەکتەب سیاسی پارتی خەڵکێکی تیایە کە شیاوی ئەو پۆستەن، هەر بە نمونە فازیل میرانی کە لای عێراقیەکان ناسراوە و گونجاوترە بە ئەو پۆستە، بەڵام بەتێڕوانینی تەسکی خێزانی بارزانی میرانی ناکەوێتە ناو چوارچێوەی چەسپاندنی دەسەڵاتی قوەوە لەناو دەوڵەتی قوەدا، هەرچی سەبارەت بەکادێر و ئەندام و سەرکردایەتی سلێمانی پ.د.ک هەیە، ئەوانە نەک ناکەونە چوارچێوەی چەسپاندنی دەسەڵاتی قوەوە بەڵکو ئەوان بەر "نەفرەتی سلێمانی بوون" کەوتوون ئەگەرنا چەندین کەسانی شیاو بەئەزموون و سەرکەوتوویان تیا ئەدۆزرێتەوە.

دووەم: ماوەیەکە ناوبەناو مێردمناڵێک بەناوی "مەلا مستەفا"وە لە شوێنە فەرمی و کۆڕو داودەزگاکانا بەشداری ئەکا و دەرەکەوێ، لە کۆبوونەوە گرنگ و چارەنووسازەکانا بەشدارئەبێ، ئەم مێردمناڵە یەکێکە لە دیاریترین دەرکەوتەی چەسپاندنی دەسەڵاتی قوە، ئەمە سەرەڕای ئەوەی ئامدەش ئەکرێ کەببێ بە کەسی یەکەم و گرنگی هەرێم، لەم خاڵەیانا خێزانی بارزانی غەدر لە بارزانی باپیر ئەکەن، چونکە لەگەڵ هەر دەرکەوتنێکی ئەم مێردمناڵەیا چەندین ووشەی نەشیاو جنێو ئەوترێت و ڕوو لە بارزانی باپیرئەکات، بەمەش لە شکۆ و خەبات و ماندووبوونی مەلا مستەفای باپیرئەیرە، بەناڕاستەوخۆش لەبەهای یەکێک لە سەرکردە مێژووییەکانی میلەتی کورد ئەهێنرێتە خوارە، کە ئەمەش باش نیە بەهیچ میلەتێک چونکوم ئەگەر بتەوێ گەلێک بڕوخێنی ئەتوانرێ بەسێ هۆکار ئەو کارەبکرێ کە یەکێکیان سووککردن و کەمکردنەوەیە لە خەبات و تێکۆشانی سەرکردەکانی گەلێک، دووانەکەی تریشیان بێ بەهاکردنی مامۆستا و لەبەرچاونەگرتنی ڕۆڵی دایک و باوکە.

دەسەڵاتی خەڵکی:
خەڵک هەمیشە گرنگی بە چواردەورەکەی خۆی ئەیا کە پێکهاتوون لە خەڵکانی خێڵ و هۆزەکەی خۆی، لەوناو ئەوانەشا گرنگی زیاتر بە خزم و تایەفە ئەیات، لەناو ئەونیشا گرنگی هەرە زۆر بە خێزانە، ئەمەش یەکێکە لە دیارترین سیماکانی حوکمڕانی هەرێم.
دەسەڵاتی هەرێم دەسەڵاتێکی خەڵکییە، خەڵک گرنگی بەچواردەورو شوێنی نیشتەجێبوونی خۆی ئەیا ئەگەرچی لەسەر شان و حسابی خەڵکی تر و ناوچەیەکتریشبێ.
ئەگەر شوێنی نیشتەجێ بوون و هاتوچۆی خۆیان ببینی زۆر بەڕوونی ئەزانی کە ئەمانە خەڵکێکن بە هزری خێڵ وڵات بەڕێوەئەبەن، چاویان تەنها ئەو شوێنانە ئەبینێ کە کۆڕو کۆبوونەوەی تیا ئەکەن و کۆشک و تەلارو باڵەخانەی پێشوازی میوانەکانیان و ڕێگەی هاتوچۆی سەردانیکەرە دەرەکییەکانیان گرنگی پێئەیەن، لە باشترین کارەکانیشیان ئاوەدان کردنەوەی ناوچەیەک و وەلانی نانی ناوچەیەکیترە تا ڕق و کینە لەناو خەڵکا دروستبێت بۆ نمونە گرنگیان بە هەولێر و وەلانی سلێمانی کاری حکومەتێکی ڕەشید نیە هەندێی سیمای خێڵکانەکی خێڵەکی و کاڵفامی سیاسی پێوەدیارە.

ناشرینکردنی ناوە جوانەکان:
یەکێک لەقێزەونترین کارە نا بەرپرسەکانی دەسەڵاتدارانی هەرێم ناشرینکردنی ناوەکانە تاکو لەبری ئەوەی خەڵکی نەفرەت لە سیاسیەکان بکات بکەوێتە داوی پلان بۆداڕێژراوی دەسەڵاتدارە سیاسیە بازرگانەکانەوە و ئەوان لەبیرکرێن و تاوان بکرێتە ملی شارەکانەوە.
لە دنیای سیاسیا دوو وڵات کاتێ لەسەر هەر بابەتێک گفتوگۆ بکەن ئەوا لە نوسین و دەربڕینەکانا ناوی پایتەختی وڵاتەکە بەکارئەهێنن چونکە واباوە دەسەڵاتی جێبەجێکارو حکومەت لە پایتەختە، بەڵام لە کلتوری سیاسی هیچ وڵاتێکا نەبینراوە کە دوو شاری ناو وڵاتێک هاوشێوەی دوو وڵاتی سەربەخۆو جیاواز بەناوی شارەکانەوە بانگی یەکتربکەن و لەو ڕێیەوە هەڵەو چەوت و چەوەڵەی خۆیان بەیەخەی شارەکانا بسون.
پارتی و یەکێتی ماوەیەکە زۆر بەڕوونی هەرچی دزی و گەندەڵییەکانیانە، هەرچی نەزانی و نەشارەزایی بەڕێوەبردنیایە، هەرچی ڕق و تۆڵەیانە بەناوی سلێمانی هەولێرە ئاڕاستەی یەکتری ئەکەن، بۆ نمونە داهات دیارنیە و حکومەت بەشە بودجەی سلێمانی نانێرێت، بەشە بەنزین و نەوتی سلێمانی نانێرێت و لەبازاڕی ڕەشا ساغی ئەکاتەوە، پارەی دەرمانی نەخۆشخانە و پرۆژەکان واژۆ ئەکات و

پارەکەی سەرف ناکات کەچێ دەسەڵاتدارانی زۆنی سەوز ئەڵێن “هەولێر” گەمارۆی خستۆتە سەر سلێمانی، لە ڕاستیا ئەمە دەربڕینێکی هەڵەیە.

پارەی سلێمانی دیار نامێنێت و بانکەکان چۆڵکراون و سویلەیان نیە بۆ دابەشکردنی مووچە، داهات ناگ□ڕێتەوە خەزێنەی حکومەت، کەچی دەسەڵاتدارانی زۆنی زەرد ئەڵێن “سلێمانی” داهات ناگ□ڕێتەوە، لەڕاستیا ئەمەش دووبارە دەربڕینێکی هەڵەیە، ئەمە ئەوەیە کە دەسەڵاتدارانی هەردوو زۆنی زەردو سەوز کاری ب□ ئەکەن، تا لەو ڕێگەیەوە کەمتر ناوی خۆیان بهێنرێ و هەدوو ناوی شاری سلێمانی و هەولێر ناشرینکەن و خەڵکی هەردوو شار بکەن بە دوژنی یەک و سەرقال□بن و ڕق و بوغزیان لەدڵا لەدژی یەکتر دروستبێ، بەوجۆرەش ئەوان لەدزی و گەندەڵی خۆیان بەردەوام ئەبن و دەستچ□ورەکانیشیان ب□ ناوی هەردوو شاری سلێمانی هەولێرا ئەسوون.
بەداخەوە بەشێک لە مێدیاکارەکان جا ب□ نەزانیبێ یان بەرنامە بۆ داڕێژراوی حیزبەکانیان ه□م□ان هەڵە ئەکەن و هەموو ئەو هەڵە و تاوانەی پارتی و یەکێتی دەرهەق بەخەڵکی هەرێمی کوردستانی ئەکەن ب□ ناوی سلێمانی و هەولێرە ئامژەی پێئەکەن، هەروەک ئەوەی ئەو دوو شارە دوو مر□قی تاوانباربن، ئەمە لەبری ئەوەی هەموو جارێ ناوی خودی دز و گەندەڵکارە بهێنرێ. لەڕاستیا ئەگەر خەڵکی ئاسای و عەوام بکەونە هەڵەیەکی لەو جۆرەوە و تێپەڕێ بەسەریانا تا ئاستێک ئاسای□ بەڵام کاتێک نوخبە و ڕۆشنبیرو مێدیاکار ئەو هەڵەیە بکات ئەوا ئەبن ب□ بەشێک لەو تاوانەی کە دز و گەندەڵکارەکان دژی ناوە جوانەکان ئەیکەن.
ئەوەی دڵخۆشکەرە ماوەیەکە هەندێ کاری هونەری و درامای هاوبەش لەنێوان هونەرمەندانی سلێمانی و هەولێرا ئەکرێ کە ئەکرێ ببێتەوە هەوێنی گرێدانەوەی ئەو دوو شارە کە پارتی و یەکێتی بەزۆر لەهەوڵی دابڕانیانان.

سامانی وەستا بەکر ٢٦-٤-٢٠٢٢ سوید-ستۆکهۆڵم

لە شازدەمین ساڵڕۆژی کۆچی دوایی هونەرمەند ئازاد خانەقینی.. ڕەزا شوان

هونەرمەندی شۆڕشگێڕ و پێشمەرگەی دلێر و تێکۆشەری شار و شاخ، جوانەمەرگ (ئازاد وەهاب عەبدولڕەحمان) ناسراو بە (ئازاد خانەقینی) لە ساڵی (١٩٥٨) دا، لە (گەڕەکی پاڵاوتگەی ئەڵوەند) لە شارە جوان و قەشەنگەکەی سەر (روباری ئەڵوەن) شاری شەهید (لەیلا قاسم) و شەهیدی فەرماندە لیوا (حوسین مەنسور) و بە دەیان شەهیدی تر. لە خێزانێکی رۆشنبیر و تێکۆشەری خانەقین لەدایک بووە. خێزانێک تا سەر ئێسقان کورد و کوردستان پەروەرن. کوردایەتی و خۆشەویستی بۆ کوردستان بووە بە گروپی خوێنیان. هەر لە منداڵییەوە جگەرگۆشەکانیان بە رۆحی کوردایەتی و هاوبەستە بوون بە کوردستان گۆش و پەروەردە کردوون. قوربانی و باجێکی قورسی ئەم هەڵویست و رێبازەیان دایەوە. سەرجەم ئەندامانی ئەم خێزانە، لە رۆژگارێکی زۆر ترسناک و سەخت و دژواردا، لە شاری خانەقینی قەڵای کوردایەتی و مەردایەتی، ببوون بە چقڵی چاوی بەعسی رەگەزپەرست و شۆڤێنست.

خوالێخۆشبوو مام (وەهاب) ی باوکیان، کە سکرتێری سەندیکای کرێکارانی خانەقین بوو، کورد و کوردستان پەروەرێکی کەم وێنە بوو. منداڵەکانیشی بە رێبازەکەی خۆی پەروەردە کردوون. ڕەوانشاد مامۆستا (جەبار) ی کوڕە گەورەی ئەم خێزانە، ئەویش رۆڵێکی گرنگی زۆری هەبوو لە، لە پەروەردەکردنی خوشک و براکانی بە هەستی کوردایەتی و کوردستان پەروەری. وەکو مامۆستایەکیش، چەندین نەوەی کوردی لە شاری خانەقینی بووکی گەرمیان، بە هەمان رێباز و رۆحیەت پەروەردەیانی کرد. لەو سەردەمەدا مامۆستا جەبار ناوی هەندێ لە براکانی و لە منداڵەکانی خۆی، ناوی کوردی لێنان (ئازاد، بەرزان، هەڤاڵ، مەولەوی، گۆران، دڵزار، هەژار، ساکار). کەواتا ئازاد خانەقینی و خوشک و براکانی، هەر لە منداڵییەوە، ئەلف و بێی کوردایەتییان لە باوکیان و لە مامۆستا جەباری برایانەوە فێربوون.
لە ساڵی (١٩٦٤) دا، لە پۆلی چواری لقی (وێژەیی) بووم لە (ئامادەیی موسەڵا) لە کەرکوک. لە ڕێی بەرنامەی یەکتری ناسین

بە نامە لە رادیۆی کوردی بەغدا، یەکێک لەو ناوانەی خوێندرایەوە، ناوی (فەتحوڵا وەهاب عەبدولڕەحمان) لە خانەقین، کە ئەو کاتە تەمەنی لە دەور چواردە و پانزە ساڵان بوو، کە دووەمین براگەورەی ئازاد خانەقینی یە، نامەیەکم بۆ نارد، ئەویش وەڵامی دامەوە. لەو ڕۆژەوە بووین بە هاوڕێ، بەڵکو بووین بە برای یەکتری و ئاشنایەتی و هاتوچۆی خێزانیش زیاتر پەیوەندیمانی شیرینتر کرد. لە ساڵی (١٩٦٥) بۆ یەکەم جار، چووم بۆ شاری خانەقین بۆ ماڵی (فەتحوڵڵا)ی هاوڕێم. ئەو پێشوازییە گەرمەی کە لە منیان کرد، هەمیشە لە یادمە و لە یادی ناکەم. کە لە ساڵی (١٩٦٦) دا، لە (پەیمانگای ئامادەکردنی مامۆستایان ـ باقوبە ـ دیالە) وەرگیرام، جارێکیان لەگەڵ عەلی بەرام و دو هاوڕێی هاوخوێندکاری پەیمانگاکەمان، لە باقوبەوە، بە گەشتێک چووین بۆ خانەقین. سەرمان لە ماڵی (ئازاد خانەقینی) دا، زۆر بە گەرمی پێشوازیان لێمان کرد و خوانی نیوەڕۆیان بۆمان ئامادەکرد. ئەو ساڵە تەمەنی (ئازاد خانەقینی) هەشت ساڵ بوو، تەمەنی کاک (بەرزان خانەقینی) برا بچووکیشیان شەش ساڵ بوو. چوین لەسەر رووباری سیروان بۆ لای (بەردە کونەکە) کە شوێنەوارێکی جوگرافی ناسراوە لە خانەقین. چەند وێنەیەکمان لەوێدا گرت. زۆر سوپاسی کاک (بەرزان وەهاب) دەکەم، کە دوو مانگ بەر لە ئێستا یەکێک لەو وێنانەی بۆم ماسنجەرەکەم نارد. ئەوەشم لە یاد ناچێت کە مام (وەهاب) ی باوکیان، دوو جار بە دیاریی جوانەوە، وەکو سەر لە کوڕی خۆی بدات، بە سەردانیمان هات بۆ پەیمانگاکەمان لە باقوبە.

ئەو کاتەی کە من ناسیانم، ماڵیان لە (گەڕەکی کرێکاران) ی سەر بە پالاوتگەی وەند بوو. بەشی هەرە زۆری گەڕەکەکەیان کورد بوون. لە نێوان شاری خانەقین و گەڕەکی کریکاراندا، بازگەیەکی کونترۆڵ و پشکنینی پۆلیسی لێبوو، بریتیبون، لە چەند پۆلیسێکی بەعسی، کە زۆر رقیان لە کورد بوو. خەڵکی گەڕەکی کرێکاران، بە لۆرییەکی درێژی سەر بە کۆمپانیای پاڵاوتگەی وەند، بە ناو شاری خانەقین دەهاتن و دەگەڕانەوە. پۆلیسەکانی ئەو خاڵە، زۆر جار هەر بە تەشقەڵە و لۆمە و ئەزێتدان، خەڵکی ناو لە لۆرییەکەیان دادەگرت و لێیان مۆڕ دەبوونەوە، دووبارە فەرمانیان دەدا، دەی خێرا سواربنەوە.
پورە (مەکیە)ی دایکی ئازاد خانەقینی، هەزاران درود بە گیانی پاکی. وتی:" ئەو کاتە ئازاد و بەرزان تەمەنیان شەش و

چوار ساڵان بوون، کە لە بازگەی پشکنینەکە دایان دەگرتین و دەیانوت دەی سواربنەوە، بە ئەنقەست هاوارم دەکرد، ئازاد، بەرزان، دەستانم بدەنێ با سواری لۆرییەکەتان بکەم. چونکە دەمزانی کە ئەو پۆلیسە بەعسیيانە، بە گوێ لەبوونی ناوی کوردی زۆر قەڵس و گرژ دەبوون”.

ئازاد خانەقینی قۆناغەکانی خوێندنی سەرەتایی و ناوەندیی لە خانەقین تەواو کرد، قوتابخانەی (ئامادەیی کشتوکاڵی) لە شارەچکەی (خاڵس) ی سەربە دیالە، تەواوکرد.

ئازاد بەجگە لە رەحە کوردایەتییەکەی، هەر لە منداڵییەوە خولیا و هەگری هونەری رەسەنی کوردی بوو. دەنگێکی زوڵاڵ و سەدایەکی شیرین و خۆشی هەبوو. لە رۆژی (١/ ئایار/١٩٧١) دا، لە تەمەنی (١٣) ساڵیدا، بە یەکەمجار، وەک ئەندامێک لە کورسی سرود و گۆرانی، بە شداری لەو ئاهەنگەدا کرد، کە لە لایەن کەمپانیای پالاوتگەی نەوتی خانەقین، بە بۆنەی (رۆژی کرێکارانی جیهان) ەوە، سازکرا.

ئازاد خانەقینی، لە ساڵی (١٩٧٩) دا، لەگەڵ چەند گەنجێکی هاوەڵی کوردیدا، لە خانەقین، تیپێکی هونەریيان بە ناوی (تیپی مۆسیقای خانەقین) ەوە دامەزراند.

بە هۆی دەرکردن و بڵاوکردنەوەی کاسێتێکی گۆرانی بە زمانی کوردی. لە لایەن دەزگای ئەمنی بەعسی سەرکوتکەر و فاشیستەوە، توشی گرتن و ڕاوانان بوونەوە.

ئازاد خانەقینی، لە ساڵی (١٩٨٠) دا، لە گوندی (توژڵە) پەیوەندی بە هێزی پێشمەرگەی کوردستانەوە کرد. بوو بە ئەندامی (تیپی مۆسیقای شەهید کارزان: ١٩٨١ـ١٩٩٠) لەوێ لە رێی چڕینی سرودە نەتەوەیی و نیشتمانییەکانەوە، رۆڵێکی بەرچاوی هەبوو، لە جۆشدانی خەبات و لە بزواندنی هەستی نیشتمانی و گیانی بەرگری کردن لە کورد و کوردستان. سرودەکانی هاوشانی چەکی پێشمەرگە، لە سەنگەردا بوون.

ئازاد بەجگە لە کاری هونەری، وەکو پێشکەشکارێکیش لە رادیۆي دەنگی کوردستان کاری کردووە. ئازاد کەسایەتییەکی سەنگین و هێمن و لەسەرخۆ و هاوڕێ دۆست بوو. لە دوای راپەڕینەکەی ساڵی (١٩٩١) دا، بەردەوام بوو لە خزمەتکردن لە کاری هونەری و راگەیاندندا. چەندین ئاهەنگی سرود و گۆرانی پێشکەش کرد. لە (تەلەفزیۆنی گەلی کوردستان) یش، درێژەی بە کاری راگەیاندندا. لە رێی سرود و گۆرانییەوە خزمەتێکی زۆری هونەر و کەلەپوری رەسەنی کوردی کرد. پەنجەمۆری لەم بواردا هەیە و کاڵەوە نابێت. ئەوەی رۆژێک ئازاد خانەقینی ناسیبێت،

هەرگیز لە یادی ناچێت.
ئەمانە ناوی بەشێک لە سروود و گۆرانییەکانین (کرماشان کرماشان، کۆلکی قەیوان، مەرزیە ئەی نازەنین، لە باغان ئاه و نالەین دە،...بەدەیان گۆرانی و سروودی تر).
خێزانەکەیان، لە شەش برا (جەبار، فەتحوڵڵا، عەبدوڵڵا، خالید، ئازاد، بەرزان) و پێنج خوشک (نەبیهە، مریەم، زەکیە، ئامینە، فرمێسک) پێکهاتبوون. دایک و باوکی و پێنج لە براکان و خوشکە گەورەکەیان، کۆچی دواییان کردووە. هەزاران دروود بۆ گیانی پاکیان. لە براکان تەنها کاک (بەرزان) یان ماوە، تەمەندرێژی بۆ دەخوازم.
کاک (بەرزان) یش سرودچڕ و گۆرانبێژێکی بە توانا و ناسراوی کوردمانە، لە کەناڵە تەلەفزیۆنییەکاندا، چەندین کلیپی گۆرانی کوردیی خۆشیان بە تۆمارکردووە. بە شێوەزاری (کەڵهوڕی) گۆرانی دەڵێت. شایەنی باسیشە کاک بەرزان لە ڕاپەڕینی ئازادکردنی شاری خانەقین لە (٢٠٠٣) دا، ڕۆڵێکی قارەمانانەی بەرچاوی هەبوو.

سەرجەم ئەندامانی ئەم خێزانە کوردە تێکۆشەرەمان، بە باکانە بە نهێنی و بە ئاشکرا، گیانبەخشانە لە ڕێخستنە نهێنییەکانی ناو شاری خانەقین و سلێمانیدا، کوردایەتی و خەباتیان دەکرد و پێشمەرگەی نهێنی بوون و دژایەتی حیزبی بەعسی ڕەگەزپەرستیان دەکرد. خالیدی برایان کە پێشمەرگە بوو، لە ساڵی (١٩٨٤) دا، لە کەمینێکدا لەناو شاری سلێمانیدا، لە لایەن هەواڵگری و دایرەی ئەمنەوە شەهید کرا. (نووسەر) من و دایکم و خێزانەکەم، لە کەرکوکەوە چووین بۆ پرسەی ماتەمینی شەهید خالید لە خانەقین. کە بنهێنی لە ماڵەوە دایان نابوو.
لە دوای شەهیدکردنی خالیدەوە، لە هەشتاکانی سەدەی رابردوودا، لە لایەن دایرەی ئەمن و بەعس لە خانەقین، فشارێکی زۆریان خستە سەر هەموو ئەندامانی ئەم خێزانە کوردەمان و ناچاریان کردن، کە خانەقینی زێدی باب و باپیرانیان بەجێبهێڵن. لە شاری سلێمانی نیشتەجێبوون. بەڵام هەڕەشە و راوان و دەربەدەری، تۆزقاڵێک کۆڵەی پێنەدان و زیاتر و سورتربوون لە خەبات و تێکۆشان بۆ رزگاری کوردستان.
ژنێکی ناسیاومان هەبوو ناوی (درەخشان شەریف) ە، ڕۆحی ڕەوانی شاد بێت. ئەو بەمانی گێڕایەوە، وتی:" مریەم خانەقینی ـ خوشکی گەورەی دووەمی ئازاد خانەقینی کە لە ژیاندایە ـ تازە هاتبووە کارگەی جگەرەی سلێمانی، هێشتا بە باشی نەماناسیبوو لە

ساڵانی هەشتاکاندا، نیوچە مانگرتنێک لە سلێمانی لە دژی ستەمکارییەکانی رژێمی بەعس رویدا، رائید تەها کە ئەفسەرێکی ستەمکاری دایرەی ئەمنی سلێمانی بوو. هاتە ناو کارگەی جگەرەی سلێمانی، بە تووڕەییەوە وتی: ئەوە بۆ وا هاربوونە؟ درەخشان خان وتی: مریەم خانەقینی بە زمانێکی باشی عەرەبی وتی: ئیوە بەبێ تاوان برا، باوک و کەسوکارمانتان گرتووە، هیچ تاوانێکیان نییە ئەمە ستەمە بۆ بەریان نادەن؟ رائید تەها چاوی زەقەوە کرد و بە مریەمی وت: من أنت؟؟ مریەمیش بەبێ ترس وتی: أنا بنت السلیمانیە. کە وای وت هەموومان چەپڵەیەکی درێژمان بۆی لێدا. رائید تەهاش هەڕەشەی کرد و بە سەرشۆڕییەوە رۆیشت. لەو رۆژەوە مریەم خانەقینی بوو بە خۆشەویستی هەموومان” ئەو قسەیە درەخشان خان بەمی گێڕامەوە.

ئازاد خانەقینی، رۆشنبیر و نوسەر و شاعیریش بوو، چەند سرود و گۆرانییەکی، لە هۆنراوەی خۆین. بە زۆریش بە شێوەزاری (کەڵهوڕی) گۆرانی و سرودی دەچڕی.

لە کۆپلەی یەکەم، لە هۆنراوەی (نەوای بێستون) لە نووسینی ئازاد خانەقینی کە بە گۆرانی و ئاوازیشەوە، تۆماری کردووە، دەڵێت:

کرماشان کرماشان، ئەی دیارە خوەش و کۆساران
قیبلەی عاشقانە بێستون و تاق وەسان
لە وەهاران خوەشە دەشت و کۆساران
بەهەشتی سەر زەمینە ئەیوان و قەسر و گەلان

ئازاد خانەقینی لە نێو غەم و ئازار و چەوسانەوەی گەلەکەیدا چاوی هەڵهێنا، دەڵێت:

من کوڕە غەم بیم، لە غەم بیم پەیدا
غەم ناوکم بڕی و غەم ناوم نیا
غەم چێیە و پێم ئەی چارە سیا
ئەرای غەم خواردن سەر گەورە کردم

رەوانشاد ئازاد خانەقینی شانۆییەکیشی بە ناوی (ئەرا کی؟) نووسی و دەرهێنرا.

لە ئامادەکردنی: تەها ئاغاجان و دەرهێنانی: جاسم وەندی. کە لە رۆژانی (٢٧ ـ و ـ ٢٨ ـ و ٢٩/ / ٢٠١٣) لە شاری خانەقین نمایش کرا.

ئازاد خانەقینی لە ساڵی (١٩٩٣) دا، لەگەڵ پەرلەمانتار خاتوو (پەیمان عەزەدین) دا، هاوسەرگیری کرد. دوو کچی جوانیان هەیە، گەورەکەیان هاوسەرگیریی کردووە.

ئازاد خانەقینی، لە بواری دۆکیۆمێنکردنی مێژووی ڕاگەیاندنی (یەکێتی نیشتمانی کوردستان) دا، شوێن پەنجەی دیارە، ئەو مێژووی لە ساڵانی (١٩٧٥ــ ١٩٩١) لە چوارچێوەی پەرتوکێکدا، بە ناوی (مادەنا، مێژوو و بیبلۆگرافیای ڕاگەیاندنی یەکێتی نیشتمانی کوردستان) ی نووسی و بڵاوی کردەوە.

ئازاد خانەقینی لە ڕۆژی (١/ ئایار /٢٠٠٦) لە تەمەنی (٤٨) ساڵیدا، کۆچی دوایی کرد، لە ڕێوڕەسمێکی شایستەدا، لە گۆڕستانی شەهیدان لە سلێمانی بە خاک سپێرا.

بە داخەوە مەرگ بواری نەدا، ئەگینا ئازاد زۆری پێمابوو و زۆریشی لە خۆیادا بوو.

ئازاد خانەقینی، تێکۆشەرێکی سیاسی سەرسەخت و پێشمەرگە و هونەرمەندکی ڕەسەنی شۆڕشگێڕبوو (کەم ژیا و کەڵە ژیا) زۆری کرد و زۆری بەخشی، بەڵام زۆر کەمیان بۆ کرد. هیچ کاتێکیش چاوی لە پۆست و پایە و پاداشت وەرگرتن نەبوو.

وەک ئەمەک و ڕێزگرتن و بەرز ڕاگرتنی ڕۆڵ و یادی ئازاد خانەقینی تێکۆشەر، بەشی پەیکەرسازی لە ناوەندی چالاکی گەنجانی شاری خانەقین ــ سەر بە ڕێکخراوی منداڵپارێزی کوردستان ــ لە لایەن هونەرمەندی پەیکەرساز (جەنگیز یازگی) یەوە، بە یارمەتی چەند هاوڕێیەکی، لە فایبەر گڵاس، پەیکەرێکیان بە ئازاد خانەقینی دروست کرد، کە چوار مەتر بەرزە. لە ئێوارەی ڕۆژی سێ شەممەی (١٥/ ئاب/٢٠٢٠) لە گۆڕەپانی (شەقامی سەرەکی خانەقین) بە ئامادەبوونی ژمارەیەکی زۆر لە نوسەران و هونەرمەندان و کەسوکاری جوانەمەرگ و خەڵکی شاری خانەقین و شارەکانی تر، لە لایەن بنەماڵەکەیەوە، پەردە لەسەر پەیکەرەکەی لابرا.

لە شازدەمین ساڵڕۆژی یادی کۆچی دوایی جوانەمەرگی ڕەوانشاد، ئازاد خانەقینی، هەزاران درود بۆ ڕۆحی ڕەوان و بۆ گیانی پاکی دەنێرین. هەزاران چەپکە گوڵی گەش و ڕەنگاوڕەنگی کوردستان بۆ سەر مەزاری پیرۆزی دەنێرین.

(*) بە نووسینی ئەم بابەتە، بەجگە لەوەی کە لە نزیکەوە و دەمێکە تێکەڵاوی و ئاشنابوونمان لە گەڵ خانەوادەی ئازاد خانەقینی دا هەیە. تا ڕادەیەکیش سودم لەم سەرچاوانە وەرگرتووە:

١ــ ئازاد خانەقینی ــ خەلیل عەبدوڵا ــ سایتی: خاک. مێژوو: (٦/ ئایار/ ٢٠١٧).

٢ــ وتەیەک بە زمانی عەرەبی بە ناوی (الارث الثقیل) لە

نوسینی: خاتوو (ئامینە وەهاب) خوشکی ئازاد خانەقینی ـ کە لە فەیسبووکدا بڵاوی کردۆتەوە.
٣ـ سایتی: بنکەی روناکبیری گەلاوێژ. (١٩/ ئاب/ ٢٠٢٠).
٤ـ چەند زانیارییەکیشم بە تەلەفۆن. لە هونەرمەند کاک (بەرزان وەهاب) ی برای بچوکی ئازاد خانەقیینی یەوە وەرگرت.

رەزا شوان
نەرویج: ٢٥/ نیسان/ ٢٠٢٢

تۆکه ناشارەزای لە نهێنی عەشق لۆمەی ئێمە مەکە(*)… و: نەژاد عزیز سورمێ

گیانە تۆ
سۆز و دەردی
دڵی ئێمەت نەدیوە
تۆ
لە ئێمە بپرسە
کە نەت دیون ..

(بە‌ دڵبەر بڵێ بە خۆپەنهاندانی بمانکوژە
دڵ ویستی بە موراد بگا و
بە دەردی خۆی دوایی پێ بێ)(1)

بە شین و ڕۆڕۆی گەرم و
هەناسەی ساردی ئێمە
پێمەکەنە

تۆ مناڵی
گەرم و ساردی دونیات نەدیوە .

(عەشق ئەوەیە
چاوی عاشق ببینی

بە ئەسرین تەڕ بووە و
خڵتانی فرمێسکی
گریانی
خۆی بووە) (2)

تۆ کە لە نهێنی عەشق ناشارەزای
لۆمەی ئێمە مەکە

ئێمە نووقمی‌گەشتین و
تۆ
دەریات نەدیوە ..

من لەبەر دام لە حاڵ و بار
با خەبەرت کەم
تۆ بێ خەمی
تۆ دەردی دڵت تەنیا بیستووە
بەڵام نەت دیوە .

ئاماژە :
(*) ئەمە بەشێکە لە قەسیدەیەکی درێژتری شاعیری فارسیزمان(جەلالەددین عەزدی یەزدی)
کە لە لایەن هونەرمەندان (مێهدیێ عەباسی و مینای دەریس) بە هاوکاری گرووپی نواك –
لە سترانێکی مەئاڵ سۆفیدا بە تێکهەڵکێشێکی باڵکێش و شایان کە دوو بڕگەی بە زمانی عەرەبی تێدایە و لە‌ لایەن خاتوو(مینای دەریس)ـەوە‌ گوتراوە – لەناو دوو کەوانە دانراوە –
تەواوی قەسیدەکە فارسی و عەرەبییەکەی دەقی ئەو سترانەیە لە یوتووب بڵاوکراوەتەوە‌ ،
هەر لەوێوەش کراوە بە کوردی .

وەرگێڕ
بڕوانە :
https://www.nabavi.co/blog/32354
1)) و (2) ی ناو کەوانە بە عەرەبیە و
لە لایەن (عەبدولقادر مەراغی)یەوە نووسراوە
خاتوو مینای دەریسی چڕیویەتی .

هیچ و سفرو هیچ… جەلال عەبدوڵا ساڵح

١

هەنگاوم نا و ڕەنجم دا
پارە و پوڵ و دراوم دەستکەوت
باخی پڕ لە میوەم دەسکەوت
تاووس و جووجەڵەی ڕەنگاوڕەنگم دەستکەوت
هەنجیری پڕ لە شیلەم دەستکەوت
ژنی جوانم دەستکەوت
پاشان
هیچ و سفر و هیچ

٢

دەریای سوورم بینی و ئاوی قاوەیم بینی
شەپۆلی قەڵەوم بینی هەنگاوی زەعیفم بینی
حووتی چوار چاوم بینی ماسی چوار شاخم بینی
بۆقی باڵدارم بینی
کیسەڵی دوو قاچم بینی
دوای ئەمانە
هیچ و هیچ و هیچ…

٣

لەسەر یەک گوێز سمۆرەم کوشت!
لەسەر تاریکی تفم لە کۆڵان کرد
لەسەر جنێوێک گوێچکەی مناڵەکم بڕی
لەسەر وشک بوونی نەمامێک نەفرەتم کرد لە خۆم و خاک
لەسەر سیاسەت دوورکەوتمەوە لە سیاسەت
لە سەر ئەنفاڵ خوێندنەوەی کتێبم تەرک کرد
لەسەر پارە بوومە جەلاد و سەرۆک و ئەندامی پەرلەمان
لەسەر ژیان ئەملاو ئەولای مردنم ماچ کرد

لەسەر وشە گوێم لە ئامۆژگاری نووسەرێکی شێت گرت
ئەی دوای ئەوە
بەسەری کۆتر درۆناکەم
هیچ و سفر و هیچ

٤

ل□ بەر ئەوەی مرۆڤێکی نامۆم
واشتنگتۆن دەری کردم
تۆرۆنتۆ ڕاوی نام
مەکە ناردمی بۆ ماڵی وەهابییەکان
تاران ناردمی بۆ شەڕی حوسەینییەکان
لینین ناردمی بۆ کوشتنی (مەنشەفییەکان)
مووسڵمان ناردمی بۆ ماڵی جووەکان
ئەی دوای ئەوە

٥

لەسەر هیچ
فێی پیریم گرت
کرمی غەریبیم خوارد
میزی کەرم تام کرد
ئەسپێی خەیاڵم کوشت
چەکی ئەمەریکاییم ماچ کرد
پێڵاوی ڕووسم خستە سەرسەرم
ژەهری ئەڵمانیام وەک نوقوڵ خوارد
وەک سەگ دەمم کردەوە
نانی قەشەم قوت دا
بوم بە فەقێی ترۆسکی
بۆ زەمدن کاتژمێرم شکاند
مووسووڵمان بووم بۆ ژن بوومە جوولەکە
مووسووڵمان بووم بۆ مارکس بوومە شویعی
خواناس بووم بۆ پارە بوومە قاتیل
پاش ئەمانە
هیچ و سفر وهیچ

جەلال عەبدوڵا ساڵح

خوێندنەوەی گەمژانەی مێژوو… مەحمود عەبدوڵڵا

ئەبو بەکر کاروانی بەنمونە

دەبێت سەرەتائەوە بڵێم لە بنەڕەتدا سیاسەتی اخوانەکان گەمژانەیە.چونکە وەک باربارا تەکمان دەڵێت:هەموسەردەمێک داب و نەریتی خۆی هەیەوسیاسەت بەگوێرەی ئەوداب و،نەریتە دادەڕێژرێت. بەڵام ئەوان برا موسڵمانەکان بە ئاوەزو گەمژانە لەوسەردەمەی ئێستادا،بەگوێرەی سەردەمی سوڵتان سەلیم و مەلا ئیدریس سیاسەتی خۆیان داڕشتووە، بە لۆژیکی نۆکەرایەتی سوڵتان ئیش دەکەن!
بەرلەوەی بزانین ڕابردوچۆن بووە،دەکرێت لەئێستای ئەوەوە بزانین، براموسڵمانەکان،ڕابەرەدینیەکان تەنها وەک نۆکەر ئەرکدارکراون بۆ خەلیفە و سوڵتانەکان. ئەوەی ئەوە دەیکەن لەخیانەت وجاشایەتی فیکری،وقیستیقاڵی بۆ تورککردن ونکۆڵی لەکولتوری خۆمان ،درێژکراوه ی نۆکەرایەتی سەعید نورسی و مەلا ئیدریسە،ئەوە پاشماوەی ئەو دەربارو نۆکەرانەن،.لەناو کوردا ئیسلامەتیتان کردۆتە چەکی جاشایەتی.
خەریکی بێ هۆشکردنی تاکیکوردن. ئەگەر ئەوە لەڕابردو ئێستادا نۆکەرێتیتان نەکردوە،خێرە وەها بۆچی ئیش لەسەر پەروەردەکردنی کچانی کورد دەکەن لەسەر شێوازی ئیسلامی تورکی .ستایلی ژنەکەی ئەردۆغان دەکەنە واجبی دینی کیژە کوردە کان.
ئەمە بەخوایە یان بەخەلیفە؟سەیرکەن چۆن،لەڕابردودا نورسی دەگما خوداو خورما تێکەڵ دەکات.دەڵێت ئەگەر سەیری مانگ بکەیت وێنەی خورمایەک دەبینیت!ئەوە اخوانەکان کتێب لەسەر کتێبی خالید ئەرتوغرول دەکەنە کوردی کە ناسیۆنالیستێکی تورکە هەدەفتان خواناسیە یان خالید ناسی و تورکناسی؟ئەزانن ئەوخالیدە چ ژەهرێکی ناسیۆنالیستیتورکی دەڕێژێت،چۆنباسی نورسی دەکات ئەوانەی دژی دەوڵەتی تورکن بە یاخییان دادەنێت،ودەڵێت نورسی لەوانە نەبوو.خوێنەر بەدرێژەی ئەوباسە دەتوانێت سەیری؟وتارێکم بکات لە کورستان پۆست. ئەم لینکە ی خوارەوە،خوێنەرە حەپەلەکانی خالید ئەرتوغرول.

https://www.kurdistanpost.nu/?mod=news&id=89537

بەڵێ ئێوە ئیسلامی سیاسی سیاسەتی خۆتان لەسەربنەمای نۆکەرایەتی و گێڕا نەوی خەلافەتی ئیسلامی تورکی داڕشتووە،واز لەڕابردو بێنن،خۆ ئێستا هەموو،کەس دەزانێت ئەوەی دەیکەن بە پێوەری ئەمڕۆ جاشێتیفیکریە و نۆکەرایەتییە بۆعوسمانیە نو□ک□ان.چونکە تەنهال□و□گ□یەوە دەتوانن لەناوکورد پێگەیەکتان هەبێت، بەپاڵپشتی دارایی وڵاتانیتر گەنج،ولاوی کورد پەروەردە دەکەن ، ئێوەگەشتی نۆکەرێتیتان داهێنا بۆتورکیا لەسەرزاری عەلی قەرەداغی مەلا ئیبلیسی سەردەم ڕاتان گەیاند کە نۆکەری سوڵتانن.

دەوڵەتی عوسمانی ،لەمێژودا بەپیاوەنەخۆشەکە ناسراوە،ئەوە تەنها ئەقڵی نەخۆشە دەتوانێ بەرگری لێبکات.دەوڵەتی عوسمانی هەموو خێروبێرەکەی بۆکورد سەپاندن باج،کۆکردنەوەی سەربازو سەرانی□ بو،لەگەڵ دا بەشکردنی موی پەیامبەر!جەنگی بەردەوامی سوڵتانە خوێنڕێژەکان،تەنها بۆ ئەقڵ نەخۆش وفاشیستەکان جێگای ڕێزە،بۆئەومر□قانەی لەمێژودا دەژین و لەواقیع نامۆکراون.سوڵتان محمد فاتیح چۆن قوستن□تینیەی گرت؟فەرمانیدا سێ ڕۆژ سەربازەکان ئازادبن ل□□□ابواردن لەگەڵ ژنە ڕۆمیکان!ئەم ئەقڵ نەخۆشانە مێشکە کیرانە ئەم فاتیحە داگیرکارو بێڕەوشتە پیرۆز دەکەن.هەربەڕاستی ئەمانە ویژدانیان بیمارە،نەخۆشن

بەر لەوەی بپرسین کور د کێیە و چی بوو دەبێت بپرسین فەتح چییە؟

کێشەی ئیسلامی سیاسی ئەوەیە مێژوو بەئیسلام دەستپێدەکەن،ئەوان گەربۆیان بکرێت نکۆڵی لە مێژووی مرۆڤایەتی دەکەن، و هەموشتێک دەگێڕنەوە بۆسەردەمی پەیدابونی ئیسلام.مرۆڤ حیزبی سۆسینگی بیردێتەوە لەڕۆمانی ١٩٨٤ کە چۆن دەیەوێت هەموشتێکی بەر لە شۆڕش بسڕێتەوە،دونیا دابەشبکات بۆ پێش شۆڕش و دوای شۆڕش ،دونیای پێش شۆڕش هەمووی نەزانی و چەوساندنەوەیە و دوای شۆڕش هەموشتێک باشە.ئەمە فۆڕمی حیزبێکی تۆتالیتارە کە دەیەوێت هەموشتێک بگۆڕێت زمان،مێژوو ،غەریزە،دیارە ئەوەش دەکرێت بۆماوەیەک لەڕێی پەروەردەیەکی ئایدیۆلۆژی و خیانەت لەهۆشیاری!ئیسلامیەکات بەهەمان تەکنیک سەیری دونیا دەکەن،لای ئەوان چرکەساتی مێژوو ئەو چرکە ساتەیە کە گروپەکەی محمد هەڵدەکوتنە سەر کاروانێکی بازرگانی ئەو گروپە کە بەفەرماندەیی محمد ئەو کارەدەکەن بە سریە نەخلە بەناوکراوە.ئیسلامیەکان بەوشێوەیە ما مەڵە لەگەڵ مێژودەکەن،سرینەوەی هەموشتێک پێش ئیسلام و دابەشکردنی دونیا بۆ پێش ئیسلام و دوای ئیسلام.سەردەمی ئیسلام و نکۆڵی لە هەر شتێکی پێش ئیسلام دەکەن.دەیانەوێت هەموشتێک بگۆڕن ،جگە لەخوێندنەوەی

ئایدیۆلۆجی ئیسلامی هەموو خوێندنەوەو تەفسیرێکیتر بۆ دونیا ڕەتدەکەنەوە.

لەکاتێکدا بەشێکی زۆری شەریعەتی ئیسلام لە سەردەمی جاهیلی وەرگیراوە، ئەڵبەت بەگوێرەی دونیابینی ئیسلامیەکان سەردەمی جاهیلیە، ئەگەرنا وەک وتم ڕەگ و ڕیشەی ئیسلام لەسەردەمی جاهیلیدایە هەربۆنمونە حەج، قەدەغەکردنی چوارمانگی جەنگ لە کولتوری سەردەمی جاهیلییە. بەڵام ئیسلام لەگەڵ ئەوسەردەمە سەنتەز دروستدەکات و فۆڕمێکی پێشکەوتوتر پێشکەش دەکات. خوێندنەوەی دیالێکتیکانە بۆ مێژوو ئەوەیە هەموو سەردەمێک لە جیاوازی و ناکۆکیەکانەوە بەرەو سەردەمێکیتر دەچێت، کە تێک هەڵکێشە. نەوەک خوێندنەوەی ئیسلامیەکان کە هەوڵدەدەن لە سەرەتاوە دەستپێبکەنەوە، و نکۆڵی لەهەوڵەکانی پێشتربکەن. وەک ئەوەی مێژوی بیرکردنەوە بەئیسلام دەستپێبکات، بۆ ئاگا لەوەی ڕەگو ڕیشەی قورئان دەگەڕێتەوە بۆ سەردەمی سۆمەڕیەکان و بابلیەکان عەرەب کە ئەوانیش سامین شەریعەتەکەیان، شەریعەتی ئیسلام بەشێکی لەیاساکانی عاموڕابی ئاودەخواتەوە. سەیرنییە ئیسلامیەکان ئەوەندە جەخت لە ڕاست دەکەنەوە و فەزڵی ڕاست دەدەن بەسەر چەپدا، واتا لای ڕاستی لاشەی مرۆڤ. لە ئاینی کۆنی کوردستان فەزڵی چەپ لەپێش ڕاستە! پەیکەرەکان ئەوە نیشان دەدەن، حاشا لەم بابەتە ناکرێت لە زۆرێک لەو پەیکەرانەی خواوەندەکانی کوردستانی دێرین قاچی چەپیان لەپێشە! ئیتر ئاسایی ئەوە دەردەکەوێت پێشخستنی ڕاست جیاوازی و ناکۆکی کولتوریە نەک شتێکیتر، میللەتان و شارستانیەتەکان بەم شێوەیە لەنێو جیاوازی و ناکۆکی کولتوریدا ژیاون. ئەوە سروشتی شارستانیەتەکانە کە لە من منەتیدا دەژین، هەموو شارستانیەتەکان هەوڵدەدەن مێژوو بەخۆیان دەستپێبکەن، بۆ شارستانیەت ی ئیسلامیش هیچ ڕیزپەڕێک نییە. هەروەک چۆن خۆرئاواش هەوڵی سڕینەوەی شارستانیەتەکانیتر ئەدات. فەتح و داگیرکاری پێش ئیسلام و دوای ئیسلامیش هەبوەو ئێستاش شارستانیەتی سەرمایەداری بەناوی ڕرگاری میللەتان و دیموکراتی لەهەوڵی فەتحکردنی جیهاندایە. تاڕادەیەک ئەوە ئەنجامدراوە، بەڵام دۆگماتیزمی ئیسلامی مێشکی ئەم براموسڵمانانە فەتح نەبووە و داخراوە بەڕوی گۆڕانکاری و نوێبونەوە هەمیشە لە نوستالژیادا دەژین ،دەیانەوێت مێژوو بوەستێنن و ژیان بگەڕێننەوە دواوە. دیارە وەک بێرنارد لویس دەڵێت: جەنگەکان جەنگی ئیمان و تەماح بون. هەموو فەتحەکان لەمێژوودا پاساویان هەزە، لەژێرناوی خوادا، ئەگینا خودا تەنها پاساوێکە. فەتح لەپێناو داگیرکردنی زەوی تر و بردنی سەروەتی ئەوخاکەی داگیر دەکرێت. دیارە هەمو ئیمپراتۆریە تەکانیش پاساویان هەیە و بەناوی خوایەک هێرشدەکەنە سەر وڵاتانیتر لەلایە ک لەڕێگەی

خواكانەوە جەنگەكەیان پیرۆز كردوە،لەلایەكیتر وەك جەنگەكی كولتوری لەگەڵ خوای بەرامبەر خوداییەكیان ڕاستكردەتەوە. بەڵام بەبێ هێز هیچ خوایەك بەیاری فەتح نادات.پاشا ئاشوریەكان بەناوی ئاشوری خواوەند،یان ئیسلام بەناوی ئەڵڵا هێرش دەكەنە سەر وڵاتی دیكە هەر یەك شتە لەناوەڕۆكدا،بەڵام فەڕمی داگیركاریەكان جیاوازە"فەڕم ناوەڕۆك دەشارێتەوە" ، نكۆڵی لەوە ناكرێت جەنگەكان جەنگە ئیمان و تەماحبون و ئەستاش هەمان شتە.

عەرەب كاتێك لە ڕێگەی ئیسلامەوە یەكێتیەكیان پێك هێنا و پەلاماری وڵاتانیاندا،بەناوی ڕزگاری وەك ئەمڕۆ باسی دەكەن،بەڵام لەڕاستیدا عەرەب برسی بون،بەنان و گان پەلاماری وڵاتی فارسیاندا،ئەوەتا وەك عەبدولحسەین زەڕینكوب دەڵێت :سەسەد هەزار ژن و مناڵیان بردەوە بەلای عومەر.لەگەڵ سامانەكی زۆری وڵاتی فارس تا برا عەرەبەكان لەناوخۆیان دا بەشی بكەن.ئەمەیە عەدالەت. ئەنۆوشیروانی ساسانی عادل بو یان عمر ئەوە با ئیسلامیەكان بچن مێژوی ئەم پاشا ساسانیە بخوێننەوە كە خواكەی ئاهورامەزدایە نەك ئەڵڵا ئەوسا دەزانن خواكان بەرهەمی كولتورن. خواكانی بەجیاوازی ژینگە لە خەسڵەتەكانیان جیاوازن،نەك حەقیقەتی خۆیان .تاڵانی كەكولتوری خێڵە عەرەبەكانە دەبێتە خەسڵەتی ئەڵڵای محمدیش ،چونكە خودایەك بەتەواوی لە نەتەوەیەك جیاوازبێت و ڕووت بێت لەخەسڵەتەكانی كولتورەكە جێگای نابێتەوە. وەك وتم تاكە پاساوی فەتح هێزە،فەتحەكان شەرعیەت لەهێز وەردەگرن نەك خواكان. ئەو خوێندنەوە ئایدیۆلۆژیە گەمژانەیە ی ئەبو بەكر كاروانی دەبێت وەك ڕوانگەیەكی كەسی سەیربكرێت نەك واقیعی و مێژویی.

وتراوە مێژوو بەسۆمهڕ یەكان دەست پێدەكات،ئەوسۆمەڕیەكانن داهێنەری نوسین و خوێندنن نەك اللە!هەموو سەردەمێك بیركردنەوەی تایبەت بەخۆی هەیە،یاساو سیستەمی حوكمڕانی بەگوێرەی ئەوسەردەم دادەڕێژرێت.

نكۆڵیكردن لە بونی هەستی نەتەوەیی ،لەڕابردودا ،شتێكی ناواقیعیە،ئەوە تەنها لەمێشكی ئایدیلۆژی جێگای دەبێتەوە.ئەوان كە لەڕێگەی پڕۆسەی مێشك شۆردنەوە غەریزەش دەگۆڕن ئاسایه پێیان وابێت،كە نەتەوە بونی نەبووە،لەم ڕێگەیەوە كولتوری جاشایەتی فیكری بڵاودەكەنەوە. ئەگەر نەتەوە و هەستی نەتەوەیی نەبوە،ئەگەر عەروبە نەبوە خەرە بەبێ جەنگ عەرەب خەلافەت ناداتە نەتەوەیەكیتر،بۆچی لە سێ سەردەمی خەلافەت هەر عەرەبە چاوڕەشەكان نوێنەری خوان. بۆچی لەچوار خەلیفەی ڕاشدین كوردێك نەبو بەخەلیفە. بۆچی محمد قیبلەی گۆڕی ئەگەر مەسەلە تەماح نەبوو،ئاخر داهاتی كەعبەی موسڵمانان هەردە بێت بچێتەوە لای نەتەوەی عەرەب.

بۆچی ئیسلام ئەگەر مەبەستی ڕزگاری بەشەریەتە لەکوفر بە دانی
سەرانە واز لە وانە دێنێت موسڵمان نابن،ئەمە منیش نایڵێم،ڕای
مەعروف ڕەسافی عەرەبە کە وەک ڕۆشنبیرێک ئەو ستەمە دەبینێت.عەرەب
بەناوی خوداوە سرانەو سەبایاو کەنیزەکی دەوێت. با ئەبوبەکر پێمان
بڵێت کە ئیسلام پەیوەندی بە عروبەوە نیە بۆچی ناوی شارەکوردەکان
دەگۆڕن،مەگەر ئەمە سڕینەوەی زمان و تەعریب نییە پێش بەعس!ئێ
لەخۆڕانیە عەفلەقی دامەزرێنەری بەعس دەڵێت : ئێمە قەرزاری
محمدین،ئەوان دەرانن محمد چی بۆکردون، بەڵام کوردە بۆر نڵزانێت چی
بەسەر هێناوین. ئەبوبکر کاروانی دەڵێت:لەسایەی ئیسلام سەلاحەدین
دەرکەوت، بەڵام ڕاستیەکەی ئەوەیە سەلاحەدین وەک ئەمبرا ئیخوانیانە
ئیمانی بەکورد نه بو،لەژێر کاریگەری کولتوری داگیرکەردا
ژیاوە. بۆیە پایتەختەکەی کوردستان نییە.ئێ ناکرێت چونکە عەرەب
دوای کوردناکەوێت هەرد□ بێت کورد دوای عەرەب بکەوێت.زۆر گەمژانەیە
بڵێیت نەتەوەو هەستی نەتەوەیی بونی نەبوە،دەرکەوتنی ناسیۆنالیزم
لە ئەوروپا وەک تیۆر شتێکە و هەبونی نەتەوە لەواقیعدا شتێکیترە.
کە پێشتر نەتەوەکان بەناوی نەتەوە خەباتیان نەکردوە،مەسەلە ئەوە
یە کە ئەونەتەوانە داگیرکراون لەژێر کاریگەری ئیمپراتۆریەتدا بون
و نەیان توان
توانیوە،چونکە سەردەمی ئیمپراتۆریەت بووە، بەڵام نەتەوەکان
پارێزگارریان لەهەبونی خۆیان کردوە. ئەم ئیمپراتۆریانەش هەر
سەردەمەو لەژێر دەسەڵاتی نەتەوەیەک دابوە،جگە لەکورد لەدوای
ئیسلام ،تورک،عەرەب،فارس سودیان لە ئاین وەرگرتوە، بەڵام کوردە
موسڵمانەکان تەنها سودیان بۆ ئاین هەبوە.خەلافەت بەخۆشی نادرێتە
تورک یان فارس ،ئەوە ئەوکاتەیە کە خەلیفە لەگەندەڵیدا نقوم دەبێت
و دادەڕزێت .خەلافەت دەکەوێتە دەست تورکەکان، بەڵام تورکەکان دیسان
هەستی ئاینی بەکاردێنن و لەلایەن مەلا ئیبلیسی بەدلیسی کورد
دەکرێنە سورەی بەر لەشکر وەک چۆن ئێستا ئیخوانەکان بونە جاشفیکری
ئەردۆغانو عوسمانیەتی نوێ.دیارە ئەبوبەکر کاروانی جیاوازی
دەوڵەتی نەتەوەیی و هەستی نەتەوەیێ ناکات،ئەوکات سەردەمی دەوڵەتی
نەتەوەیی نەبوە، بەڵام ئیمپراتۆریەت نەتەوەیی بووە. بۆ کورد نەبۆتە
سوڵتان،خۆ مەلا ئیدریسی نەگریس و نۆکەری سوڵتان شەرعزان بو، بەڵام
ئەو نۆکەری سوڵتانی پێخۆشتربو لەوەی ببێتە سوڵتان.ئەوکولتورە
جاشایەتیە ئیسلام بەدیاری بۆی هێناین،کێشەی برا موسڵمانەکانمان
ئەوەیە کە پێیان وایە حەرامە کورد ببێتە سوڵتان. ئەی بۆچی هەموو
میرنشینەکان لەناوبران؟بۆچی تا ڕوخانی عەباسیەکان میرنشینەکان
دەرنەکەوت،ئەم میرنشینانە دیاری ئیسلام نین عەبوبەکر، بەڵکو تەنها
لە ئەنجامی نەمانی دەسەڵاتی ئیسلامی و لەبۆشایی دەسەڵات

دەرکەوتن، بەڵام دیارە بەهۆی هەستی نەتەوەیی تورک و فارس و پەرش وبڵاوی کورد نەتواندراوە ببنە سوڵتان.ڕێبەرە ئاینیەکانیش خائین بوون، مەلا ئیدریسەکان ئامادەنین داوای یەکگرتویی بکەن بۆ ئەوەی کوردێک ببێتە خەلیفە، بەڵام بە کردن بە نۆکەری خەلیفەی بێگانە هەموشتێک دەکەن. باشە بۆچی عەرەبەکان لەوپەڕی دەسەڵاتداری دا بە کوردو فارس دەڵێن مەوالی و عەلوج با ابوبکر ئەوەمان بۆڕون بکاتەوە . ئەگەر هەستی نەتەوەیی نەبوە بۆچی تورکەکان تورک دێنن بۆکەرکوک و بولگاریا ئەمە تەتریک نییە. ئەی هێنانی هۆزە عەرەبەکان و گۆڕینی ناوی شارەکوردیەکان تەعریب نییە؟ یانی چی مناڵیش دهزانێت عەرەب لەژێرناوی ئایندا تەعریبی کردووە، ئەی بۆچی خەلافەتی ئیسلامی هۆزە کوردی نابات بۆ مەککە و جێگیری ناکەن . بۆچی ئەگەر بۆڕزگاری هاتوون هەندە شار ی دەوڵەمەند دوجا ر فەتح دەکەن. بۆچی بەدرێژایی چەندین سەدە عەرەبەکان هەوڵی دامرکاندنەوەی شۆڕشە کوردیەکانیاندا دژی عەباسیەکان. بۆچی ئەبا عوبەیدەی جەراع لەشکری ناردە سەر کوردستان وەک ئەردۆغان؟ئەم درۆ و دەلەسەو جاشایەتی فیکریە تاکەی. چەواشەکردنی مێژو بە ئەخلاقیە و هەوڵی سڕینەوەی میللەتێکە، ئەمە دەکەن تا وەک سوڵتان سەلیم کە بە مەلا ئیدریسی دەگوت : نۆکەرە خۆشەویستەکەم ئەردۆ داعش پێتان بڵێ نۆکەرە خۆشەویستەکانم .سەرەڕای هەموو ئەمانە گریمان هیچ یەک لەم شتانە نەبوو، ئەمە چ کەرەتیەکە بتانەوێت کورد بگەڕێتەوە سەردەمی جەنگەڵ و فەتح و داگیرکاری سوڵتانەکان وببنەوە نۆکەری سوڵتانە خوێنڕێژو دڕندەکان. باشە ڕابردو هەرچییەک بوبێت، ئەمڕۆ سەردەمی نەتەوەو گەلانە، ئەوە چۆن نکۆڵی لەهەستی نەتەوەیی دەکەن لە ئەمڕۆدا ، ئەی پیرە خائینان ئەگەر وانیە و ئاسیمیلە نەبوون بۆچی گۆتان تۆ بەردەبێت بە مورسی بەڵام بە داگیرکردنی عەفرین و سەرێکانی تەقەی سرتان دێت. بۆچی دژی داگیرکردنی بەرزاییەکانی جۆلانن بەڵام هەموو قەندیل بگیرێ باکتان نییە. نەخێر ئەوە مێشکتان شۆردراوەتەوەو لەژێر کولتوری داگیرکردا گەورەبوون و لەسەر حیسابی کورد وەکنەتەوە درێژە بە پێگەی جاشایەتیتان ئەدەن. ئەوە هەر لە بنەڕەتەوە نۆکەری سوڵتانن، ڕابەرە کۆنەکانیش نۆکەربون، ئەوە پاشماوەی نۆکەرێتی مەلا ئیدریسن و هیچیتر.

دیارە مێژوو دەتوانێت ئامرازێک بێت بۆ هۆشیاری،و بەپێچەوانەشەوە. بەڵام خوێندنەوەی مێژوو بە توخمی ئەقڵ هەمیشە وەک چیرۆکی لێدێت. بەڕای ئیبن خەلدون بە بەشداری ئەقڵ لەلێکدانەوەی مێژودا ،مێژوو هیچ واتایەکی نابێت و خوێندنەوەکان بەمێژوو نازانستی دەبن. ئی ئەچ.کار لەو بارەیەوە دەڵێت:دەکرێت کتێبێکی مێژویی بنوسیت بێ ئەوەی هیچ ڕویدا بێت.یان دەکرێت مێژویەکی

پەچەوانە بنوسیت.کەواتا بەشداریکردنی ئەقڵ لە لێکدانەوەی مێژودا مێژو دەکات بەزانست.هیچ کاتێک مێژووی فۆرمی بە درۆو چەواشەکاری نییە. تاودانە کتێبێک و خوێندنەوەی وەرگرتنی وەک مێژوو خیانەتە لە هەشیاری و خەخەڵتاندنە.خوێندنەوەی ئایدیۆلۆژی بۆ مێژوو،مەترسیدار و خیانەتکاریە لە هەشیاری گەلێک یان لە هەشیاری مرۆڤایەتی ئەوەی ئیخوان دەکات سەبارەت بە مێژوو گێڕانەوەی مێژوییە وەک چیرۆکێکی پیرۆز و حەتمی و ئایدیۆلۆژیانە هیچ توخمێکی ئەقڵانی تێدا نییە. بەکورتی سەبارەت بە بەموسڵمانبونیکورد ،ودەوڵەتی عوسمانی ئەبوبکر کاروانی و مەلا ئیخوانیەکان خیانەت لە هەشیاری کورد دەکەن.بەبڕوای من بێشەڕەفانەترین شت شێواندنی مێژوییە لەو شێوەی ئیسلامیەکان. کە سنوری مێژوو خوڕافیاتیان نەهێشتووە. بەنمونە دەربارەی بەئیسلامکردنیکورد مرۆڤ زۆر نەزان نەبێت چۆن بڕوادەکات ئیسلام بەشمشێرو کوشتاربڵاوبوبێتەوە لەکاتێکدا خودی مەککە فەتحکراوە وو بەشمشێر .خێرە کورد وەها تامەزرۆبون بەدینێک کە ئەوستاش لەزمانەکەی تێناگەن.سەبارەت بەدەوڵەتی عوسمانی لە ئیسلامبولی پایتەخت سوڵتان کەنیزەکی دەفرۆشت.ئەبوبەکر عەلی دیارە ئارەزوی کەنیزەک و مناڵبازی و نێربازی عوسمانیەکانی گەرەکە. سوڵتان ئەحمەدی عوسمانی تاکە ژنێک لەدەربارەکەیدا نەبو ،چونکە نێرباز بو!خەلیفە تورکەکانداگیرکارتاڵانچی و خوێڕی بون ئەوە بەس نییە!باشە بە پێوەری ڕۆحی سەردەم ئەردۆغان دیکتاتۆرێکی لەمپەنی خوێڕی نییە؟وەکیتر جگە لەسیاسەتی پەرتکەو زاڵبە بەکورد چیان هەبووە.عوسمانیەکان تەنانەت لە ئەنادۆڵیش داگیرکاربون نەک کوردستان بەڵام سودیان لەنەکەرە کوردەکان وەرگرتوە بۆ فەتحی وڵاتان.

سێ تەزی سەقەتی ئیسلامیەکان لەبارەی ئیسلام و خەلافەت پەیوستی بە لەسەروەستانە یەکەم تەزی نەتەوەیی نەبونو نەبونی هەستی نەتەوایەتی لەڕابردودا

دووەم موسڵمانبونی کورد بەئاشتی و دڵخۆزانە

سێیەم ئیسلام وەک ڕزگارکەرو نەهێشتنی کۆیلایەتی

لەڕاستیدا ئەم تەزانە سەقەت و بێبنەمان. لەسەردەمی عەباسیەکان شۆڕشی کۆیلەکان ڕویداو،کوردیش بەشداربون!ئیسلام لە خودی نیمچە دورگەی بەشمشێر بڵاوبوەوە نەک لە ناو ناعەرەبەکان،وە ئیسلام ئیمپراتۆریای عەرەب بوو.

مەحمود عەبدوڵڵا

کە دۆڕاین... تێکست: د.چیا زەنگەنە... وەرگێڕانی لە عەربییەوە: پشکۆ ناکام

ئێمە نەتەوەیەکی دۆڕاوین
خەو بە سوار بوونی
قیتارەوە ئەبینین
بەڵام حەڵاڵ حەرام ئەکەین
حەرامیش حەڵاڵ ئەکەین
بە فتوایەک کە نازانین
لە کوێوە هاتوە ئەسڵ و فەسڵی
ئێمە نەتەوەیەکی"سواو" ین
چەپڵە بۆ هەر
گەجەر و گوجەرێک لێئەیەن
بۆ فەرمان رەواکانمان
ئەجەنگین
و
هەر " زۆڵ" و کوڕە زۆڵێک ئەپەرستین
ئێستاش ،شمشێر
تفەنگ
ئاڵا وێنا ئەکەین
خەویش بە قاوەیەکی بەیانیان
و
پیاسەیەکی ئێوارانی
کەناری دەریا ئەبینین
و
بیر ئەکەینەوە چۆن سواری تەیارە بین...
"""""""""""

ئێمە قورسایمان نیە
ئێمە " نەبوو"ین
بار گرانییەکین

بۆ ئینسانیەت
بۆگەن بوویەکی کۆمەڵا یەتین
چاڵایی جوگرافیاین
چونکە تا ئێستاش
ئاواتەخوازین وێنەیەک
لەگەڵ :
ڕابەر
سەرۆک
خانەوادەکانیان
وەچەزاکانیان
دراوسێکانیان بگرین
چونکە ترسمان هەیە لە:
زەردەخەنە علوجەکانیان
بزە پڕ لە تەڵەکانیان
تا ئێستاش :
ویژدان
ڕەوشت
بیر و باوەڕ
قەڵەمەکانمان ئەفرۆشین
بە کرێیان ئەیەین
ئەدزین و ئەیانکەین بە دیاری
لەو کاتەوەی باسی شۆڕش
هاتە پێش و ئێستاش
ئەفیش بە دیوارەکانا هەڵئەواسین
و
هاواری پاڵەوانیەتێکان ئەکەین
و ئەیانکەین
بە موعجیزەکانی سەردەم
ئێمە ،
بەڵێ ئێمە
بوونمان هەر نیە ، تا
ڕیش و مێزەر
دوعا و دەمانچە
مەزار و جادوگەری
ڕاوچی حوکمان بکا
ئەوانە :
زەهریان لە جەستەی

نیشتمانەکەمان چانوە
لە ئەقڵمان
لە دڵمان
لە خوێنمان چانوە

شیعر/ زۆر لێتان جوانە… نەوزاد بەندی

(شیعری شەعبی بۆ دەروێشەکانی حەشدی شەعبی و عەشایەری)

_

زۆر لێتان جوانـــــــــــــــــــــــــــە تاڵان و بڕۆ
ڕێک ئەیتەقێنێ ڕۆژی ســـــــــــــــەد درۆ
ساڵ بەسەرئەبەن بە هەنگـــــــــــــە شەلە
موچە بووەتە هـــــــــــــــــــــــەواڵی پەله
بانکی حوکومیی ، چـۆڵ و هـــۆڵ و لات
هەرچی بێتە شار ،بانکی حیزب ئەیــبات
مەرگی خانەنشین ، ڕۆژی مەعاشـــــــــە
بۆ خەرجی و ئاوی پرسەکەی باشـــــــە
ئەوەی زمانی بە دێڕێ بپـــــــــــــــــژێ
یان بێ ڕەوشتە یان خوێنـــــــــی ئەڕژێ
یان ئەبێ بڵێ بەخـــــــــــوا ڕادوێ بوو
ئەگین حوکمەتـــی وا باش له کوێ بوو؟
پەنجا فەوج خـەریج ، بێ کار و ئیشـــن
ئێوەیش دیزاینی قیتار ئەکێـــــــــــــشن
ملیارێ دۆلار ، هی خەڵکـــــــی دامـــاو
لە لوبنان ئەبێ بە پــــــــــــــــۆڕی خوراو
زۆر ئاسای□ ، جــــــــێی باس هەر نییە
لە ئاست خەباتا ، ملـــــــــــیارێ چـــــیە؟
زۆر لەسەرمان کەوت ڕۆژانی شاختان
بەڕاستی جوانە دەروون و ناخـــــــتان

چی بەرزاییە ، کۆشک و تـــــــــــەلارە
ملیۆنێ دۆلار بۆ یەک ســــــــــــەیارە
کۆمپانیا و زانکۆ و گومرک و دەرمـــان
هەمووی دۆلارە و ئەخرێـــتە گیرفان
ئەوەی سەر بە قوڕ دێنێتە قـــــــا قا
کارەباکەیە ، لەســــەر دوو لاقـــــە
هەتا هەتایە نابــــــــــێ بە یەک لاق
ئەهلی و حوکومی، عاشق و موشتاق
بەو حاڵەیشەوە چەندەها ســــەعات
کارەبا ئەبڕن لە مــــــــەڕ و ماڵات
تا خەڵک بڕۆنە ناو پـــــــــڕۆژەوە
کارەبا و ئاوی شــــــــــەو و ڕۆژەوە
پڕۆژەیش تەنهـــا موڵکـــی ئەحزابە
ئەویش بۆ سەوزه و نان و کـــــەبابە
موەلیـــــــدەی گەڕەک بووە بە بزنس
ئیتر هێمنی و جوانــــی بە یەک فلس
دوکەڵ و نەڕەی یەک ڕۆژ ڕێ ئەڕوات
پیاو کە ئەیبینێ ، کۆڵێ داخ ئەخـوات
سی ساڵ زیاترە ، هەروایە و .. هەروا
خۆ خەڵک ڕازییە و .. وەزعەکە ئەڕوا
ئەگەر ڕازیـش نین ، پڕۆژەمان هەس
ناوشار چاک ناکەین ، ئیتر بەهەوەس
هەتا هەتایە ، کارەبا وایـــــــــــــە
بزنسە و نابێ بڕوا بە زایـــــــــە
جاجاریش بۆ زەوق ، شەقوەشاندنـێ
پۆرتی مامۆستای پیـــر شکاندنـــێ
یاخود ناردنی چەند چەقۆ کێــ ـــشێ
بۆ ڕۆژنامەنوسێ ، بزانن کوێی ئێشێ
گەر پێویستی کرد ، بەناوی داعـــش
ڕۆحی دەربێنن ،هەرچیش ئەبێ چش
لە پڕ لە باڕ و لەگەڵ مۆدێـــــلێ
لەسەر سیستەمی ڤێلا و مۆتێـــــلێ
یەکێکتان لەگەڵ بـــــاڵا چنـــــــارێ
سێکس و هاوارتان لە لێو ئەبـــــارێ
ڤیدۆیەک دزە ئەکا بۆ ئیعـــــ ـــلام
بە سەوت و سوڕە ، مەشهەدی بەتام
ئەمە بۆ تێستی غیرەتی خەڵـــــکە

تا دڵنیابن هەمووی بێ کەڵـــــــــــکە
ئیتر بەو جۆرە و زۆر خراپتـــــــریش
چەندم وتووە ، هەر زۆر زیا تریـــــش
ئەنجامی ئەدەن بێ دەربەستانـــــە
میللەت بێ ورتە و جوڵە و پەستانە
زۆر لێتان جوانە، حوکمی نەوە و کوڕ
کاسەی خەڵک بۆش و ئەوەی خۆتان پڕ
........هتد ... .

ـــنەوزاد بەندی ــــــــــــــ